

Paradoksom tolerancije do tolerantnijeg društva

Sloboda govora zajamčeno je ustavno i ljudsko pravo svakoga od nas. Država ima obavezu poštivati to pravo i učiniti sve kako bismo svoje misli mogli izreći, kako bismo mogli slobodno govoriti. No, to sloboda govora ipak ima određena ograničenja.

Kao i veliki dio drugih prava, pravo na slobodu govora kao pravo koje spada pod građanska i politička ljudska prava nije apsolutno pravo, već u sebi ima ugrađen mehanizam restrikcije.¹

To znači da postoji 'formula' koja propisuje kada imamo pravo na slobodu govora. Primjerice, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe², kolokvijalno zvana Europska konvencija o ljudskim pravima, u članku 10. koji regulira pravo na slobodu izražavanja, u stavku 2. propisuje sljedeće: „Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.“³

Dakle, u kontekstu slobode govora možemo vidjeti da je zakonodavac itekako prepoznao da to pravo ne može biti apsolutno, dakle da ne može biti ograničeno. Jedan javnosti relativno poznati primjer ograničavanja tog prava je govor mržnje koji predstavlja „jedan od rijetkih oblika govora koji nije zaštićen [pravom] slobode izražavanja“⁴ i koji je kao „zločin iz mržnje“⁵ prema članku 325. Kaznenog zakona⁶ kazneno djelo (javno poticanje na nasilje i mržnju).

No, postoji cijela paleta netolerantnog, štetnog ili čak mrzilačkog načina izražavanja koje se može smatrati netrpeljivim te je usmjeren protiv određenim, često marginaliziranim društvenim skupinama, a takav govor se ne smatra protuzakonitim. Takvo štetno izražavanje može se odvijati na mikro tj. na individualnoj razini, ali može predstavljati i generalizirajući govor koji se odvija u javnosti i koji ima potencijal za eskalaciju netrpeljivosti kroz djela koja se smatraju zločinom iz mržnje te u najgorem slučaju do sistematskog i državnog nasilja protiv određenih društvenih skupina sve do genocida.

S obzirom na to da takav govor, iako možda u sebi sadrži potencijal za daljnju eskalaciju i nasilje sam po sebi nije kazneno djelo, pitanje je što kao društvo, ali i kao pojedinci možemo učiniti

¹ Više o ljudskim pravima možete pročitati ovdje: <https://www.bilten.org/?p=35662>

² [https://www.zakon.hr/z/364/\(Europska\)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda](https://www.zakon.hr/z/364/(Europska)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda)

³ Ibid.

⁴ <https://www.cms.hr/hr/suzbijanje-diskriminacije/kako-prepoznati-govor-mrznje-i-reagirati-na-nje>

⁵ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2021_04_43_841.html

⁶ <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>

da se suprotstavimo takvom govoru. Ili drugačije formulirano, što kao demokratsko društvo koje njeguje načela jednakosti i štiti ljudska prava možemo učiniti kada netolerantni šire netoleranciju?

Odgovor na to pitanje formulirao je filozof Karl R. Popper u svom radu „Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji“, tom I. iz 1945. godine, u kojem je opisao paradoks tolerancije. Taj paradoks tolerancije vrijedi u onim situacijama u kojima jedna tolerantna snaga zbog svoje tolerancije omogućuje ili dozvoljava netolerantnim snagama da joj ograničavaju ili ukinu vlastitu toleranciju.

Prema vlastitim riječima, Popper paradoks tolerancije opisuje na sljedeći način:

„Manje je poznat *paradoks tolerancije*: neograničena tolerancija mora dovesti do nestanka tolerancije. Ako neograničenu toleranciju proširimo čak i na one koji nisu tolerantni, ako nismo pripremljeni da branimo tolerantno društvo od žestokih napada onih koji nisu tolerantni, onda će tolerantni, a s njima i tolerancija, biti uništeni. U ovoj formulaciji ne sadrži se stav po kojem bi, npr. uvijek trebalo da gušimo slobodu filozofija koje nisu tolerantne. Sve dok možemo da im se suprotstavimo pomoću racionalnog argumenta i da ih nadziremo pomoću javnog mišljenja, gušenje slobode sigurno ne bi bilo mudro. Međutim, trebalo bi da si uzmemo za pravo da ih, ukoliko je to neophodno, ugušimo upotrebom sile; jer lako se može pokazati da one nisu spremne da nas dočekaju na nivou racionalnog argumenta nego upravo osudom svakog argumenta; one mogu zabraniti svojim sljedbenicima da saslušaju racionalan argument, zbog toga što je varljiv i da ih nauče da na argument odgovore upotrebom svojih pesnica i pištolja. Zato bi trebalo, u ime tolerancije, zahtijevati pravo da se ne toleriraju oni koji nisu tolerantni. Trebalo bi da imamo pravo zahtijevati da se svaki pokret koji propovijeda netoleranciju stavi izvan zakona i da huškanje na netoleranciju i proganjanje smatramo kriminalom, na isti način na koji smatramo da je kriminal huškanje na ubistvo, otmicu ili oživljavanje trgovine robljem.“ (str. 349.)

Dakle, Popper kao netolerantne definira jednu osobu ili grupu osoba prema određenim karakteristikama (odbijanje racionalnog diskursa, poziv na i upotreba nasilja protiv drugomišljenika i pristaša drugih ideologija) te ih razlikuje prema dvije kategorije (netolerantni prvog⁷ i drugog stupnja⁸). Zbog ove diferencijacije, Popper odbija univerzalnu toleranciju zato što postoji opasnost da toleriranjem netolerantnih riskiramo ili čak ugrožavamo ideju tolerantnog društva.

Svakako, upotrebu netolerancije protiv netolerantnih prema Popperu ne trebamo univerzalno primjenjivati protiv svih koji ne dijele isto mišljenje ili vrijednosti kao mi. S druge strane, paradoks tolerancije nas upućuje na to da univerzalnom tolerancijom i davanjem platformi onima koji svjesno šire netoleranciju, često protiv ionako već marginaliziranih društvenih skupina, riskiramo da učinimo štetu sebi i drugima i u koncu toleranciji u cjelini.

⁷ Netolerantni protiv morala i običaja drugih zato što su im strane.

⁸ Netolerantni protiv morala i običaja drugih zato što su netolerantne i opasne.